

Tehtäviä essee- ja tekstitaitokokeiden tueksi

1. Suna Vuoren kirjoitus *Tekniikka pysäyttää hetken ja salpaa hengen* on ilmestynyt Helsingin Sanomissa kirjoitussarjassa, jossa kulttuuritoimittajat kertovat heille merkittävistä kulttuurikokemuksista.

a) Tarkastele, millaisin keinoin kirjoittaja houkuttelee lukijaa kiinnostumaan teatteriesityksestä *Tumman veden päällä*. Kirjoita havaintojesi pohjalta vastausteksti.

b) Kirjoita essee kulttuurikokemuksesta, joka on ollut sinulle merkittävä.

HS - Kulttuuri - 21.4.2012

HENKILÖKOHTAISTA

Kaiken kokenut kulttuuritoimittaja herkistyy

Tekniikka pysäyttää hetken ja salpaa hengen

Isän pistoolista lähtenyt luoti ohittaa pikkupojan vaalean pään ja osuu kylpyhuoneen avoimesta ovesta vessanpytyn vesisäiliöön.

Posliini räjähtää valkeaksi jauheeksi sekä sadoiksi sirpaleiksi, jotka leijuvat ääneti ilman halki. Vesi kastelee pojan hiukset ja äidin posken, sirpalepilven takaa erottuu pikkusiskon hämmästynyt ilme.

Aika miltei pysähtyy. Sivustakatsojan henki salpautuu.

Muutamaan sekuntiin luhistuu kaikki, perheen koko siihenastinen elämä, josta kamera tuntuu poimivan niin yksittäiset silmänräpäykset ja herkäät hengenvedot, menneen valon ja lämmön kuin huolen ja kauhunkin.

Loputtomalta vaikuttavan hetken ennen toden valkenemista, toivoa ja uutta alkua.

Kohtaukseen kulminoituu kerrontatavan ja kameratekniikan lisäarvo

Kansallisteatterin Tumman veden päällä -esityksessä, joka on yhtä aikaa teatteria ja live-elokuvaa.

Hidastettuna valkokankaalle ajettava Phantom flex -ylinopeuskameran kuva on kuitenkin vain osa monikerroksista kokonaisuutta, jossa tarina, tilanteet ja tunnelmat, ihmiset ja näkökulmat saavat teknisesti vaateliaan, kuitenkin helposti seurattavan muodon, hauskan ja koskettavan, järkyttävänkin.

Perheväkivalta - jota, surullista kyllä, jälleen joutuu katsomaan ja ajattelemaan toisin kuin vielä jokin aika sitten - saa kerrontatekniikan ansiosta aivan toisenlaisia ulottuvuuksia kuin näyttämöllä yleensä. Väkivallan uhka tuntuu, pahoinpitely todella näyttää pahalta. Lapsi on avuton, viaton ja helposti haavoitettava. Kulissin takana pelko haisee.

Ohjaaja Janne Reinikaiselle ja koko työryhmälle esitys on ongelmineenkin aluevaltaus ja työvoitto. Näyttelijät, etenkin äitiä esittävä Elina Knihtilä, samoin kuin isää näyttävä Seppo Pääkkönen ja papan roolin tekevä Antti Litja ovat upeita.

Vaikka ajoitukset ovat tekniikan takia äärimmäisen tarkkoja ja tiukkoja, kokonaisuus toimii. Kuvakerronta autenttisine filmielementteineen, pienoismalleineen ja hupaisine efekteineen, elokuvallisesti tilanteita kuljettava musiikki ja multilahjakkaat näyttelijä-muusikot saavat aikaan jotain, mitä ei ole ennen tehty.

SUNA VUORI

2. Kirjoita arvostelu Janne Reinikaisen ohjaamasta näytelmästä *Tumman veden päällä*. Rakenna arvostelusi niin, että viittaa tekstissäsi kahteen muuhun arvosteluun ja kommentoit niiden kannanottoja. Ohessa on Lauri Meren arvostelu.

HS - Kulttuuri - 20.4.2012

TEATTERI

Kulissielämää pojan silmin

Kansallisteatterin lavalla puurtaa enemmän kuvausryhmän jäseniä kuin näyttelijöitä.

Tumman veden päällä. Suomen Kansallisteatteri, pieni näyttämö. Peter Franzénin romaanin dramatisointi Eva Buchwald, ohjaus Janne Reinikainen, lavastus Kati Lukka, puvut Tarja Simonen, musiikki Timo Hietala, valot Ville Toikka, videosuunnittelu Jenni Valorinta, kuvasuunnittelu Tuomo Hutri,

naamiointi Pauliina Manninen. Päärooleissa Ona Kamu, Elina Knihtilä, Anna Paavilainen, Terhi Panula, Antti Litja, Seppo Pääkkönen.

Esityksen alkaessa näyttelijät marssivat riviin etunäyttämölle. Ihmisvirtaan ei näytä tulevan loppua. Joukon jatkona lavalle astuu kaksi rivillistä kokonaan mustiin pukeutuneita miehiä ja naisia.

Näyttelijä Antti Litja esittää humoristisen tervetuliaispuheen omia elämänvaiheitaan kerraten.

On helppo ymmärtää, miksi tekijät ovat lisänneet tämän leppoisan alkukohtauksen esitykseen. Suurinta osaa näyttelijöistä ei alun jälkeen nähdä muuta kuin vilaukselta kulissien välistä, paitsi tietysti livekuvana näyttämön suurelta valkokankaalta.

Mustiin puettu joukko muodostuu kuvaajista, äänittäjistä ja muusta teknisestä väestä, jotka tekevät näyttelijöiden kanssa live-elokuvaa. Peter Franzénin romaanista *Tumman veden päällä* (2010) dramatisoitu näytelmä on hyvin pitkälti tavanomaisista keinoista vapaata teatteria.

Romaanin ominaispiirteet huomioiden on selvää, ettei sitä ole lähdetty muokkaamaan perinteiseksi draamaksi, niin dramaattisia kuin 1970-luvun Kemiin sijoittuvan perhetarinan tapahtumat ovatkin.

Romaanin kertojana oleva 6-vuotias Pete ei tee pitkälle vietyjä johtopäätöksiä eikä hahmota elämässään suuria kaaria. Maailma rakentuu aistimuksista ja havainnoista.

Kansallisteatterin esityksen merkittävin piirre on sen vilpitön pyrkimys tuoda esille lapsen näkökulma.

Ensi-iltaan astellessani olin huolissani siitä, tukahduttaako massiivinen tekninen koneisto hauraan tarinan alleen.

Sähköt eivät katkeilleet, kameramiehet eivät kaataneet kulisseja, eikä kukaan näyttänyt kompastuvan piuhoihin. Pienen pojan maailma kuitenkin tuntui välillä häviävän kokonaan.

Esityksen kaksi kameraa kuvaavat tapahtumia pääosin Peten näkeminä. Poikaa ei siis suuremmin nähdä lavalla. Katsojan osana on livekuvaa seuratessaan olla Pete ja Peten silmät.

Kuvakerronnassa on yksi ongelma. Subjektiivinen kamera ei lähtökohdastaan huolimatta anna Petelle kovin vahvaa persoonallisuutta. Kuvissa nähdään pääasiassa Peten lähellä olevia ihmisiä tai valoilmiöitä. Pojan katseen uskoisi harhailevan vapaammin ja valikoivammin.

Pojan leikit muoviukkojensa kanssa sitä vastoin ovat verrattomia. Oma charmsinsa on myös siinä, kun Pete silmää räpäyttämättä kuuntelee isoisänsä (Antti Litja) kertomaa hurjaa tarinaa.

Perheväkivalta hiipii näytelmään mukaan kuin varkain, mikä on tehokasta.

Katseen ja kameran magia saavuttaa huipennuksensa loppupuolen kohtauksessa, jossa Pete vanhempiansa eron jälkeen tuijottaa uuden kodin ulko-ovea, jonka taakse isä on ilmestynyt kolkuttelemaan.

Ääni ei esityksessä jää yhtään kuvaa vähäisempään asemaan. Loppujen lopuksi esitystä pitävät eniten koossa Ona Kamu ja Anna Paavilainen, jotka istuvat etunäyttämön molemmissa reunoissa mikrofonien ja erilaisten soitinten keskellä. Näyttelijäkaksikko vastaa Peten ja hänen sisarensa Suvlin puheäänien lisäksi esityksen musiikista ja äänitehosteista. Eikä katsojalta jää huomaamatta heidän vahva läsnäolonsa.

Esityksen tekniset osat eivät tarjoa mitään täysin ennen kokemattonta, mutta aikaisemmin tätä kaikkea on tuskin tuotu teatterin yhdellä kertaa. Tumman veden päällä selvisi lopulta hienosti teknisestä kokeilusta, mutta innokkaampi olen ohjaaja Janne Reinikaisen lupauksesta jatkaa tulevaisuudessa samojen menetelmien soveltamista.

LAURI MERI

3. Teatteriesityksessä *Tumman veden päällä* halutaan korostaa lapsen näkökulmaa, ja näkökulman vahvistamiseksi esityksessä käytetään sekä elokuvan että teatterin keinoja. Kirjallisuudessa lapsen näkökulma osoitetaan kielen ja tarinankerronnan keinoin. Niihin keskittyvä tehtävä oli äidinkielen ja kirjallisuuden tekstitaidon preliminäärikokeessa 2012. Tehkää kokeesta tehtävä 4. Suullisesti voi pohtia, miten kirjallisuuden ja teatterin keinot eroavat.

4. Ohessa on näytelmästä *Tumman veden päällä* papan kertomus. Analysoi tarinasta huumorin ja jännityksen elementtejä.

PAPPA

Että tiä, miten meile äitin elikkä mummon kans kävi eilen voimalaitoksen sillal.

PETE (V.O)

Sisko ottaa Liisa-nuken turvakseen ja puristaa sitä rintaansa vasten.

PAPPA

Oli pimiää jo sillo, ko me mummon kansa lähimä kotua. Matka meilä meni oikein hienosti siihe asti, ko tultiin mettän suojasta sillale. Me jouvviima hyppäämään pyöriltä poijjes, ko tuli joelta niin kova vinkka pohojosesta, että oikia puoli naamasta tuntu lähtevän irti. Met käärimmä mummun kansa pitkät kaulaliinat naamojen päälle nii, ettei meistä nähäny ku ainuastaan silimät ja nekki piti pittää niin ouhuina viiruina, ettei vauhila liikkuneet lumihietalleet olisi menny ripsien ohi silmiin. Sillala ei nävy etteenpäin muuta ku yhten katulampun päähä, eikä välistä niinkään pitkäle.

(MORE)

PAPPA (CONT'D)

Minä nopeutan askelta, että voisin olla mummule tuulenhalakasiana. Lumihiutalleet lentävät niin kovalla vauhilla, että tuntuu, että menisivät vaatteijien läpi ihhon pystyyyn töröttämään. Nahka tuntuu jäätyvän liikkeeseen. Suuri muovipussi minun tarakala alakaa lepattamaan tuulesa. Mie olin varmasti köyttäny sen hyvin kiini, mutta se reppeytyy irti ja on hetkesä riekaleina ilmaasa niinko lumihitulleet olisivat siitä haukanneet palasia ku pirahnat.

PETE

Suvin silmät ovat suuret kuin pöllöllä ja hän tärisee hiukan innostuksissaan.

PAPPA

Mie pysähyn ko huomaan, että toinenki pussi tarakala alakaa näyttää väsymisen oireita ja mummo ohittaa minut taasen. Mummo mennee etiäppäin ja samala myräkkä tempaa muovipussin otteisiinsa minun näpeistä ja mie yritän kurotella sitä takas ittelleni. Saanki siitä aivan viime hetkesä kiini sormenpäilä. Se oliki vikatikki, ko tunnen, miten tuuli ja pyry ottavat minun takinliepeestä kiini ja nakkaavat yli sillankaiteen.

SUVI

Peten hiukset ovat vielä vähän enemmän pystyssä kuin aikaisemmin.

PAPPA

Mie ajattelin siinä kaiteen kohala tumman veen päälä, korkiala, että nyt pappaa vietiin viimisen kerran mutta kaije tuliki nii läheltä, että nappasin siitä

toisela käelä kiinni. Piän kaiteesta kiinni ja uskokkaa tai äläkää, mutta mie olin aivan vaakasuorasa, niiko lankku!

PETE

Miten sää oikein pyssyit siinä yhdellä käelä?!

PAPPA

Kulkaa, mie en oikein itekkään sitä tiä. Sitte, aivan yhtäkkiä, kaikki

(MORE)

PAPPA (CONT'D)

tuuli lopuu ja mie retkahdan siltaa vasten roikkummaan siitä kaiteesta. Toisesa käesä on vielä se pussi, jonka myräkkä minulta aiko viijä. Mie katon alas ja jalakojen alla kaukana alhaala on vesi, joka pikkusen välähtellee sillan katulampun valosta, että näjen veen sielä kylmänä oottelevan. On aivan tyven. Mie ajattelen, että minen voi päästää nyt irti, minun pittää päästä tänne teijjän luo ja toimittaa tämän tärkeimmän pussin sisältö turvasa perile. Voimat alakaa ehtymmään siitä käestä, jolla roikun kaiteesa. Huuan mummua apuun, mutta se on vissiin niin kaukana, ettei enää kuule. Mie tunnen mitenkä sormet alakaa liukua kinttaan sisälä kaiteesta irti. Koitan heilutella jalakoja sivulta toisele, että saisin otetta jommallakummala sillasta. Ei onnistu sekään. Nyt lähti käsi irti kaiteesta ja näjen, mitenkä kintas jää kaiteen reunale yksistään! Siinä samasa takin hihansuusta tarttuu joku kiini. Mie katon ylös ja on aivan ku koira pittäis hampaila kiini hihasta! Lumi sattaa silimiin, enkä näje vielä selekiästi, mutta se vettää minua ylöspäin ja on niin voimakas, että saan uuestaan kiini kaiteesta ja vielpä toisenkin käen heilautan kiini kaiteeseen. Veän itteni kyynärspäitten varraan sillan kylymäle ja karhiale petonille. Mie

lähätän henkästyneenä ja nostan silimät ja hämmästyn mahottomasti. Mie katon suoraan ison suen silimiin. Net on keltaset ja kattovat suoraan minua ja läpi koko ukosta. Sen suusta nousee mahottomasti henkityshöyryä ja sillä on vähäsen vaahtua suupielisä. Susi on iso ja harmaa ja sen selän päällä on varmasti kymmenen senttiä paksult valakosta lunta. Mie vilikasen molempiin suuntiin siltaa, mutta en näje kettään muuta silala. Mie rohkasen mieleni ja hiipiän varovasti kaiteen yli ja jään seisomaan suen etteen. Siinä met kattelemma toisiamme ihan hiljaa.

(MORE)

PAPPA (CONT'D)

Susi ottaa askelleen minua kohti ja kurottaa haistelemaan minun käesä olevaa pussia. Mie avvaan pussin sille ja se työntää päänsä suoraan pussin sisäle ja yhtään arkaillematta ottaa sieltä lakritsipötkön. Se pittää pötköä varovasti hampaissansa ja kattoo minua taas. Mie nostan pyörän ja alan taluttamaan sitä sillalta poies. Pääsen jo sillan loppupäähä ja käännyn kattomaan sutta. Sielä se vaan seisoo katulampun valosa ja seuraa, että mie pääsen turvasa pois sillalta. Susi kattoo minnuun niin pitkään ku erotan sen sillala, mutta sitte lunta tulee taas aikasempaan tyyliin ja susiki häipy lumen sisäle. (Tauko) Ai niin. Mie melkein unohin. Kattokaapa tätä.

Papalla on kädessään repaleinen muovipussi.

PETE

Se pussi, jota myrsky repi sinun käestä!

SUVI

Susi otti meän lakun sieltä!

PAPPA

Kattokaapa pussin sisäle. Se susipa ei ottanukkaan kaikkia, vaan jätti teijjän lakut sinne. Minun pötkön se vei, ko olin sille ainakin sen verran velekaa henkeni pelastamisesta.

Pete ja Suvi nostavat pussista lakritsit.

PETE

Kumpikaan meistä ei kykene avaamaan lakritsin paperia, koska kämmenillämme on myös paksuja, harmaita karvoja, jotka eivät ole ihmisen hiuksia.

SUVI

Kato pappa!

PAPPA

Niinpä.

5. Niin sanotut luovan kirjoittamisen harjoitukset tai fiktiivisen kirjoittamisen harjoitukset eivät suoraan valmenna ylioppilaskirjoituksiin, mutta ne vahvistavat mielikuvitusta sekä havaintokykyä ja auttavat muistamaan asioita. Rohkeus kaunokirjallisen ilmaisun käyttöön osana asiatekstejä kasvaa.

a) Kirjoita lista muistamistasi lapsuutesi leluista.

b) Poimi leluista viisi kiinnostavinta ja lähde personoimaan niitä. Aloita antamalla niille nimet ja määrittämällä niitä adjektiiveilla. Kirjoita niistä lyhyitä kuvauksia.

c) Palauta mieleesi yhteen leluun liittyvä muisto. Piirrä se kuvaksi tai sarjakuvaksi tai tee siitä runo. Jos tilanteessa puhuttiin, kirjoita repliikkejä muistuttamaan tilanteessa käytyä dialogia.

d) Kirjoita tilanteesta preesensissä kuvaus, jossa eläydyt lapsuusmuistoihisi ja -kokemuksiisi.

e) Kirjoita samasta tilanteesta niin, että minäkertoja onkin lelusi.

f) Esineet toimivat usein novelleissa motiiveina. Ne toisin sanoen ovat kertomuksen toistuvia elementtejä, jotka vahvistavat tarinan teemaa ja kuljettavat kerrontaa eteenpäin. Samalla esinemotiivit saavat usein symbolisia merkityksiä: ne edustavat vaaraa, turvaa, viattomuutta tai ystävyyttä. Mitä seuraavat lelut voisivat symboloida?

- lasijoutsen

- autorata

- vanha nalle

- meikkipää

- nukkekoti

g) Kirjoita tarina tai satu, jossa lelu toimii motiivina.

5. Suden kaltainen hahmo esiintyy näytelmässä sekä Kelju K. Kojottina että pelastavana sutena papan ihmekertomuksessa. Kirjoita tarina, jossa korostat tarinankertojan ääntä hänelle ominaisella puhetavalla ja jossa on ratkaiseva rooli jollakin myyttisellä eläimellä.